

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ВПЛИВ ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ НА СТАНОВЛЕННЯ
СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавр

Виконала: студентка IV курсу 07-3-451 групи
Спеціальності 054 Соціологія
Освітньо-професійної програми «Соціологія»
Валерія НЕДОСТУП

Керівник: к.соц.н., доцент Тетяна ЧЕРКАШИНА

Рецензент: кандидат мистецтвознавства, доцент
Сергій ДУМАСЕНКО

Херсон – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Становлення та формування особистості	6
1.1. Поняття «особистість»	6
1.2. Основні концепції формування особистості.....	8
1.3. Процес становлення особистості.....	11
РОЗДІЛ 2. Вплив художньо-мистецьких творів на становлення сучасної особистості.....	17
2.1. Художньо-мистецькі твори як засіб формування особистості	17
2.2. Вплив художньо-мистецьких творів на становлення особистості: компаративний аналіз	21
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	37

ВСТУП

Особистість – це рушійна сила, творець і головна мета становлення культури. Тому при розгляді проблеми взаємодії культури та особистості особливий інтерес представляє не лише процес виявлення ролі людини як творця культури та ролі культури як творця людини, а й дослідження якостей особистості, що формує у ній культура, – інтелекту, духовності, свободи, творчого потенціалу тощо.

При розгляді питання співвідношення культури і людини слід розрізняти поняття «людина», «індивід» та «особистість».

Поняття «людина» використовується на позначення загальних властивостей людського роду, поняття «індивід» характеризує відмінні риси кожної конкретної людини, поняття «особистість» означає духовний образ індивіда, сформований культурою в конкретному соціальному середовищі його життя (у взаємодії з його вродженими анатомо-фізіологічними та психологічними якостями).

Маючи у своїй сутності як природне, дароване природою, так і набуте (цінності та досвід створеного людиною), особистість, перебуваючи на межі того та іншого, є інтегруючою ланкою між ними і може бути розглянута як продукт такої інтеграції. При цьому особистості притаманні духовність і здатність до творчої діяльності у широкому розумінні, можливість сприймати та переробляти культуру, набуваючи цінностей попередніх поколінь.

Все це свідчить про перехресний взаємовплив особистості та культури: з одного боку, особистість формується в результаті безпосереднього впливу культури на індивіда, з іншого – особистість має власний вплив на розвиток культури у певний момент часу в рамках певного соціуму.

Зокрема, такі різновиди культури як художня література й кінофільми здатні занурити людину у іншу історичну епоху, розповісти про людей

іншого способу та стилю життя, розширюючи тим самим світогляд, даючи емоційний досвід, відмінний від того, що людина має у повсякденному житті. Разом із тим, головні герої можуть ставати прикладами для наслідування.

Про вплив музики на людину знали ще у давнину. Музика здатна заспокоювати, або, навпаки, розбурхувати емоції, може налаштувати на робочий лад або відволікти від нав'язливих думок.

Пам'ятки архітектури як вид мистецтва, що наявний у кожному куточку світу, містить у собі найбільші таємниці історії, що неспроможні розгадати учені усього світу; а намагання зрозуміти полотна різних епох беззаперечно формує художній смак і доставляє естетичну насолоду.

Проблема взаємодії та взаємовпливу особистості та культури у тому чи іншому вигляді знаходить своє втілення у працях М. С. Кагана, Л. Кольберга, О. М. Леонтьєва, З.Фрейда, К. Хорні, К. Г. Юнга та багатьох інших.

Культурний процес не стоїть на місці, дозволяючи робити припущення про те, що, трансформуючись, культура змінює свій вплив на особистість. Глобалізація, прискорення процесів обміну інформацією та процвітання масової культури набувають незворотного характеру в наші дні, і в умовах постійно мінливого світу питання пізнання особистості, її сутності та взаємодії з культурою залишається актуальним та соціально затребуваним.

Мета наукової роботи полягає у дослідженні впливу художньо-мистецьких творів на становлення сучасної особистості.

Виходячи з мети дослідження, нами були поставлені такі **завдання**:

- дати визначення поняттю «особистість»;
- проаналізувати основні концепції формування особистості;
- дослідити процес становлення особистості та роль художньо-мистецьких творів у ньому;

– виявити та проаналізувати вплив художньо-мистецьких творів на особистість.

Об’єкт: сучасна особистість.

Предмет: вплив художньо-мистецьких творів на становлення сучасної особистості.

Для розв’язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:**

теоретичні методи: комплексний аналіз наукових праць з проблеми, що розглядається, наукової літератури для виявлення сутності поняття «особистість», дослідження основних концепцій формування особистості та процесу становлення особистості; систематизація науково-методичних засад досліджуваної проблеми;

емпіричні методи: фокус-групове опитування.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 19.10.2021р. № 4), на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 14.03.2022р. № 8 та протокол від 04.04.2022р. № 9), а також опубліковані у вигляді статті «Діалектика процесів соціалізації та індивідуалізації на шляху становлення особистості: соціологічний вимір» / Недоступ В.В.// Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених [Електронний ресурс]: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 лютого 2022 р.) – Київ : КНЕУ, 2022 – С.56-59.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, п’яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (36 найменувань). Дослідження містить 8 рисунків й 3 таблиці. Основний текст роботи викладено на 36 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Поняття «особистість»

Термін «особистість» походить від латинського слова «persona», що означає «маска». Спочатку це слово використовували для позначення маски, що надягали актори під час театральної вистави в давньогрецькій драмі, потім – самого актора і його ролі у виставі. Згодом термін «особистість» став позначати реальну роль людини в суспільному житті.

Поняття «особистість» включає в себе характеристику людини з позицій її суспільної діяльності і тих провідних мотивів, якими вона керується у своїх вчинках. Особистість – це людина – носій свідомості, тобто суб'єкт пізнання, переживання, відношення і активного перетворення навколишнього світу. Суть особистості визначається її ставленням до навколишнього світу, суспільного буття, інших людей і самої себе [12].

Особистість розглядається як інтегральна цілісність біогенних, соціогенних та психогенних елементів. Водночас особистість є індивідуальною сукупністю рис, що зумовлюють стиль мислення, переживань і поведінки кожної людини. В основі особистості лежить її структура – зв'язок і взаємодія відносно стійких компонентів (сторін). Формування особистості здійснюється як розгортання цілісної органічної системи, в якій кожна сторона передбачає іншу і зумовлюється цілісною системою. У результаті формується особливий тип системних відносин всередині цілісної організації особистості [20].

Під формуванням особистості розуміють сукупність прийомів і способів впливу на індивіда з метою створення у нього системи певних соціальних цінностей, світогляду, концепції життя, соціально-психологічних якостей і складу мислення. Особистість формується завдяки предметній діяльності і спілкуванню з іншими людьми. Тому соціальна сутність є її основним атрибутом [8].

Сутнісною характеристикою особистості є її комунікативна природа. Потреба у спілкуванні виступає як певне психологічне утворення, як явище внутрішнього суб'єктивного світу особистості. Входячи у систему потреб, воно стає внутрішнім фактором активності і розвитку людини. Потреба у спілкуванні, характер спілкування накладають відбиток на формування цілісних структур організації особистості, її ціннісних орієнтацій і форм діяльності [7].

Особистість людини розглядається як складна динамічна функціональна система. В її структурі виділяються чотири групи, або підструктури, властивостей, що знаходяться в певній ієрархічній залежності і різняться особливостями і способами формування.

Нижчий рівень – біологічно зумовлені властивості, що представлені темпераментом, задатками, властивостями нервових процесів та патологічними властивостями психіки. Ці властивості, будучи даними від природи, служать основою для розвитку здібностей і пізнавальних процесів, формування характеру і комунікативних особливостей. Другу групу властивостей особистості утворюють психічні процеси як форми відображення і пізнання навколишнього світу. Вони не тільки біологічно обумовлені, а й розвиваються у процесі активної діяльності індивіда, набуваючи індивідуальних особливостей [11].

Більш високий рівень властивостей особистості пов'язаний з її соціальним досвідом і представлений знаннями, навичками, вміннями. Ця група властивостей розвивається на основі пізнавальних процесів шляхом навчання. Четверта група властивостей особистості, що характеризують її вищий рівень, представлена соціально обумовленими властивостями (інтереси, ідеали, світогляд, ціннісні орієнтації, переконання тощо). Ці елементи структури особистості формуються у процесі виховання [13].

Існують й інші підходи до оцінки особистості як складної системи. Так, виділяють потенційну та актуальну, або таку що реалізується в діяльності, сфери особистості; базальні і програмовані властивості;

психодинамічні і власне особистісні властивості. Між цими рівнями властивостей існує рівень психологічної організації особистості, тобто психологічний механізм формування, функціонування і розвитку особистих якостей індивіда. У процесі вирішення важливих соціально детермінованих завдань – пізнавальних, ціннісно-значущих, морально-етичних, комунікативних – відбувається постійний розвиток особистості як системи [4].

Характерною особливістю цього розвитку є його незавершеність, що виступає як одна з внутрішніх умов неперервного розвитку особистості. Якісні перетворення одних і тих самих властивостей особистості в процесі її розвитку називаються етапами. На кожному новому етапі раніше функціонуючі механізми входять до більш складних механізмів, зазнаючи суттєвих перетворень. На вищому рівні організації особистості досягається єдність, відповідність, погодженість між власне особистісними і психодинамічними, програмованими і базальними характеристиками індивіда [6].

Особистість людини характеризується як досить стійке утворення, що виявляється в послідовності і передбачуваності її поведінки. Разом з тим вона здатна до адаптації в мінливих соціальних умовах завдяки змінам в ціннісних орієнтаціях, установках, інтересах, мотивах, більш адекватному пізнанню об'єктивних закономірностей суспільного розвитку.

1.2. Основні концепції формування особистості

Особистість робить людину унікальною. Процес становлення й розвитку особистості досить тривалий та достатньо важкий, бо включає велику кількість як зовнішніх, так й внутрішніх чинників; різні періоди життя та життєві ситуації відбиваються на становленні особистості та впливають на її подальший розвиток.

Перші наукові пошуки в царині дослідження особистості сягають часів Гіппократа, лікаря зі Стародавньої Греції, який припустив, що риси особистості та людська поведінка засновані на чотирьох окремих темпераментах, пов'язаних з чотирма рідинами тіла, відомими як «гумори». Ця теорія, відома як гуморизм, припускала, що особистість людини є результатом балансу цих гуморів: кров (сангвінік), чорна жовч (меланхолік), жовта жовч (холерик) і флегма (флегматик).

Згідно з цією теорією, емоційна стабільність, а також загальне здоров'я залежать від відповідного балансу між чотирма фізичними гуморами; надлишок одного може спричинити конкретну фізичну хворобу або перебільшену рису особистості. Хоча ця теорія більше не вважається правдою, вона проклала шлях для подальших відкриттів і розуміння людської особистості.

Наразі усі теорії, що досліджують процеси розвитку особистості, можна поділити на умовні групи:

1. Психоаналітична теорія особистості, заснована австрійським психіатром Зигмундом Фрейдом [17], стверджує, що головним джерелом розвитку особистості є вроджені біологічні фактори (лібідо);
2. Неофрейдистські теоретики – австрійський психолог і психіатр Альфред Адлер [1], німецький психолог Ерік Еріксон [22], американська дослідниця Карен Хорні [19], швейцарський психоаналітик Карл Гюстав Юнг [23] – розширили теорію Фрейда, зосередивши свою увагу на впливі соціальних і культурних чинників на формування особистості.
3. Гуманістична теорія особистості стверджує, що суб'єктивна свобода волі індивіда є найважливішою детермінантою поведінки. Гуманістичні психологи, такі як Абрахам Маслоу [10] та Карл Роджерс [14], вважали, що рушійною силою людської поведінки є

прагнення людей до самореалізації та самоактуалізації – прагнення стати «кращою версією» себе.

4. Автори теорії особистісних рис вважають, що особистість можна концептуалізувати як набір загальних рис або характерних способів поведінки, що певною мірою проявляє кожна людина. З цієї точки зору, такі риси особистості відрізняються від людини до людини, але в середині індивіда є стабільними в часі та місці. До представників цієї теорії належать німецько-британський вчений-психолог Ганс Айзенк [27] і британо-американський психолог Реймонд Кеттелл [25].
5. Когнітивна теорія особистості підкреслює важливість соціального навчання у процесі розвитку особистості. Її представниками є американський психолог Джордж Келлі [5], американський психолог Лоренс Кольберг [30] і швейцарський психолог і філософ Жан Піаже [34].
6. Поведінкова теорія особистості (Альфред Бандура [24], Джон Бродес Вотсон [16], Беррес Фредерік Скіннер [35]) наголошує, що головним джерелом розвитку особистості є середовище. В особистості немає нічого від генетичного чи психологічного наслідування. Особистість є продуктом навчання, а її властивості – це узагальнені поведінкові рефлекси та соціальні навички.

Окрім цього, у сучасній соціологічній науці використовуються наступні теорії особистості:

1. Марксистська теорія, котра розглядає особистість як продукт історичного розвитку, результат включення індивіда в соціальну систему шляхом активної діяльності та спілкування. Сутність особистості розкривається через її соціальні властивості: приналежність до певного типу суспільства, класову й етнічну приналежність, особливості праці і способу життя.
2. Теорія «дзеркального Я» (Чарльз Кулі [26], Джордж Герберт Мід [32]) характеризує особистість як сукупність віддзеркалень реакцій інших

людей. Стрижнем особистості виступає самосвідомість, що розвивається як результат соціальної взаємодії, у процесі якої індивід навчився дивитися на себе очима інших людей і, відповідно, сприймати себе через цю призму.

3. Рольова концепція особистості (Ральф Лінтон [31], Роберт Кінг Мертон, Толкотт Парсонс [33]) описує особистість двома категоріями: «соціальний статус» і «соціальна роль». Особистість розглядається з погляду виконання нею певних ролей, що задаються соціальним статусом індивіда у суспільстві, незалежно від індивідуальних особливостей.
4. Джордж Каспер Хоманс [29] розглядає особистість як систему реакцій на певні стимули. У якості стимулів, що визначають поведінку людини, суспільство використовує соціально-значущі цінності: гроші, владу, повагу тощо, що сприймаються як соціально-нормативні регулятори поведінки особистості.

1.3. Процес становлення особистості

Будь-яке суспільство витрачає багато зусиль для того, аби його члени успішно засвоювали культурні надбання норми, цінності, ідеї, соціальний досвід, використовуючи для цього систему освіти, виховання, різноманітні засоби підтримки культурних стандартів життєдіяльності тощо.

Як зазначав у своїй праці радянський психолог і філософ Олексій Леонт'єв: «Якби нашу планету спіткала катастрофа, внаслідок якої залишилися б живими лише маленькі діти, а все доросле населення загинуло, то хоч людський рід і не припинив би своє існування, проте історія людства неминуче була б перервана. Скарби культури продовжували б фізично існувати, але не було б кому розкрити їх для нових поколінь. Машини б не працювали, книги залишилися б непрочитаними, художні твори втратили б свою естетичну функцію. Історія людства мала б початися

знову. Тож, рух історії неможливий без активної передачі новим поколінням досягнень людської культури, без виховання» [9, с. 422-423].

Процес становлення особистості, освоєння індивідом певної системи знань і цінностей, ролей, норм і зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі, які дають йому змогу функціонувати як повноцінному членові суспільства називається соціалізацією [15].

Соціалізація особистості розпочинається з моменту народження і триває протягом усього життя людини.

Спочатку різні теорії соціалізації розглядали її як односторонній процес впливу суспільства на людину з метою формування такої особистості, яка б могла «вписатися» у відповідні соціальні структури. Дослідження, проведені у другій половині ХХ ст., дозволили сформулювати нові уявлення про соціалізацію – модель взаємозалежності.

Австрійський учений Зигмунд Фрейд вважав лібідо (від лат. *libido* – потяг, бажання) основною рушійною компонентою формування і становлення особистості [17]. Ця лібідозна енергія живить три компоненти, що складають особистість: Ід, Его і Супер-Его [18].

За Фрейдом, ці три елементи особистості працюють разом, щоб створити складну поведінку людини.

У своїй відомій стадійній теорії психосексуального розвитку Фрейд припустив, що особистість формується протягом перших шести років життя та розвивається по стадіях, що пов'язані з конкретними ерогенними зонами, а саме:

- стадія 1: оральна стадія (від народження до 1 року);
- стадія 2: анальна стадія (від 1 до 3 років);
- стадія 3: фалічна стадія (від 3 до 6 років);
- стадія 4: латентний період (від 6 років до статевого дозрівання);
- стадія 5: стадія статевих органів (від статевого дозрівання до смерті).

Психоаналітична теорія припускає, що особистість переважно формується до п'яти років. Ранній досвід відіграє велику роль у розвитку особистості і впливає на поведінку людини протягом усього її життя.

Так само, як і Зигмунд Фрейд, німецький психолог Ерік Еріксон вважав, що особистість розвивається в ряд етапів.

Однак, на відміну від теорії психосексуальних стадій Фрейда, теорія Еріксона описувала вплив соціального досвіду на особистість протягом усього життя людини. Еріксона цікавило, як соціальна взаємодія впливає на формування та розвиток особистості.

Теорія Еріксона складається з восьми етапів розвитку особистості: немовля (до 1 року); раннє дитинство (1-3 роки); дошкільний вік (3-6 років); шкільний вік (6-11 років); підлітковий період (11-20 років); юність (20-25 років); дорослий (до 50 років); похилий вік (після 50 років) [22].

Кожен наступний етап теорії Еріксона спирається на попередній і супроводжується конфліктом, що є ключовим моментом у розвитку особистості.

Якщо людина справляється з конфліктом, вона успішно завершує етап і виходить з нього з новими знаннями та навичками, що будуть служити їй до кінця життя.

Теорія когнітивного розвитку швейцарського психолога Жана Піаже передбачає, що діти проходять чотири різні стадії психічного розвитку. Його теорія зосереджена не тільки на розумінні того, як діти здобувають знання, а й на розумінні природи інтелекту. Піаже вважав, що діти беруть активну участь у процесі навчання, діючи як маленькі вчені, коли проводять експерименти, роблять спостереження та пізнають світ. Коли діти взаємодіють із навколишнім світом, вони постійно додають нові знання, надбудовують наявні знання та адаптують раніше вжиті ідеї для врахування нової інформації.

Згідно з Піаже, перші три етапи (сенсомоторна стадія: від народження до 2 років; передопераційний етап : від 2 до 7 років; конкретний

операційний період: від 7 до 11 років) розвитку дитини мають універсальний характер; але не всі люди проходять через останній, формально оперативний етап (від 12 років). Розвиток формально оперативної думки почасти залежить від рівня й характеру шкільної освіти. Дорослі з низьким рівнем освіти продовжують тяжіти до конкретного мислення і зберігають значні рештки егоцентризму [34].

Американський психолог Лоуренс Кольберг розробив **теорію морального розвитку особистості**. Спираючись на доробок Піаже, Кольберг розширив теорію, припустивши, що моральний розвиток є безперервним процесом, що відбувається протягом усього життя.

Теорія Кольберга поділяється на три основні рівні. На кожному рівні морального розвитку виділяють два етапи [30].

Рівень 1 (етап перший – послух і покарання; етап другий – індивідуалізм та обмін). Доконвенційна мораль – це найперший період морального розвитку, що триває приблизно до 9 років. У цьому віці рішення дітей формуються насамперед очікуваннями дорослих і наслідками порушення правил.

Рівень 2 (третій етап – розвиток хороших міжособистісних стосунків, четвертий етап – підтримка соціального порядку). Звичайна мораль – цей період морального розвитку характеризується прийняттям суспільних правил щодо того, що є добре, а що погане. У цей час підлітки засвоюють моральні норми, що вони переймають від своїх прикладів для наслідування та від суспільства.

Рівень 3 (п'ятий етап – соціальний договір та індивідуальні права, шостий етап – універсальні принципи). Постконвенційна мораль – формується розуміння абстрактних принципів моралі.

Подібно до того, як Піаже вважав, що не всі люди досягають найвищого рівня когнітивного розвитку, Кольберг вважав, що не всі досягають найвищих ступенів морального розвитку. На його думку люди

рідко прогресують далі четвертої стадії, також підкреслюючи, що ці етапи морального розвитку не пов'язані з процесом статевого дозрівання.

Американський соціолог Толкотт Парсонс запропонував **рольову теорію особистості**, фундаментальними поняттями якої є «соціальний статус» і «соціальна роль». Головні постулати цієї теорії викладено в наступних тезах [33]:

- особистість розглядається як соціальна статусно-рольова істота;
- поведінка людей зумовлюється їхнім соціальним статусом;
- свої соціальні ролі людина засвоює у процесі соціалізації;
- функціональне значення соціального статусу та соціальної ролі полягає у тому, що вони є основною для самооцінки і позначають межі соціальних перспектив індивіда;
- соціальна роль виконує функцію з'єднання індивіда з соціальним світом, включення його до системи соціальних взаємозв'язків та суспільства;
- між соціальним статусом і соціальною роллю існує взаємозалежність;
- рольову поведінку не варто співпоставляти з рольовими очікуваннями тощо.

Американський соціолог Чарльз Кулі запропонував **концепцію «дзеркального Я»**, що пояснювала формування особистості шляхом соціальної взаємодії. «Окремий індивід, – відзначав Кулі, – це абстракція, невідома досвіду, і подібним чином виглядає суспільство, яке розглядається як щось незалежне від індивідів... «Суспільство» та «індивіди» – це не окремі феномени, а просто сукупний і розділовий аспекти одного і того ж явища» [26, с. 36-37]. Індивід не може бути відокремлений від суспільства, оскільки особистість формується за допомогою взаємодії з іншими людьми.

Теорія соціалізації Кулі, заснована на концепції «дзеркального Я», вважає, що особистість формується в результаті соціальної взаємодії. Відповідно до неї особистість є відображенням того що, на нашу думку,

думають про нас інші. Таким чином, Кулі першим підкреслив значення суб'єктивно інтерпретованого зворотного зв'язку, що встановлюється людиною з іншими людьми, як головного джерела даних про власну особистість. Цей феномен Кулі представив твердженням: «Я є те, що я думаю про те, що інші думають про мене». Таким чином, «дзеркальне Я» складається з трьох елементів: як мене сприймають інші; як вони реагують те що, що бачать; як відповідаю на реакцію інших людей.

Американський соціолог Джордж Герберт Мід, як і Кулі, вважав, що особистість формується на основі соціальної взаємодії [32].

Попри те, що особистість черпає себе з суспільного, Мід вважав, що кожна особистість є унікальною дійовою особою соціальних процесів. Він виділив дві сторони особистості:

- 1) Я-сам – особистість як суб'єкт (від англ. *I* – особистий займенник в називному відмінку);
- 2) Я-мене – особистість як об'єкт (від англ. *me* – займенник «я» у непрямому відмінку).

Мід виділив три етапи формування «дзеркального Я» у дитячому періоді життя людини: імітація, гра, колективна гра.

Відповідно до концепції Міда, особистість формується на основі оцінки ним своїх суб'єктивних переживань з точки зору свого співтовариства. Отже, як зауважує американо-японський соціолог Тамоцу Шибутані, «те, як людина розглядає саму себе, має бути відображенням того, що, на його думку, думають про нього інші, хоч зовсім не обов'язково, щоб вони справді так думали» [21, с. 197].

Особистість як ціле поєднує в собі установки «генералізованих інших» (прийняття функцій та ролей інших людей) та непередбачувану спонтанність самого індивіда. Хоча будь-яка людина неминуче є частиною соціального світу, кожен із нас реагує на нього унікальним чином.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ХУДОЖНЬО-МИСТУЦЬКИХ ТВОРІВ НА СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Художньо-мистецькі твори як засіб формування особистості

«Прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві допомагає людині жити, допомагає виконувати складну справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу. Мистецтво – посередник того, що неможливо висловити» – німецький поет і філософ Йоганн Вольфганг фон Гете.

Мистецтво (або художня творчість, художня культура) – це специфічний спосіб людської діяльності, що відображає навколишню дійсність та людську свідомість у художніх образах і є одним із засобів естетичного оволодіння світом [3].

Існує багато видів мистецтва. Загальна класифікація мистецтва включає такі основні його різновиди:

1. Художня література.
2. Тонічне або звукове мистецтво (музика, поезія).
3. Образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура).
4. Просторово-пластичне мистецтво (усі види образотворчого мистецтва та архітектура).
5. Декоративно-ужиткове мистецтво (вишивка, гончарство, килимарство, художнє скло, художній метал, ювелірне мистецтво тощо).
6. Синтетичне мистецтво (кіно, театр, телебачення, радіомовлення)
7. Хореографічне мистецтво.

Сутність мистецтва як засобу творення особистості найбільш виразно виявляється в його функціях, ролі, що воно виконує у суспільстві. Радянський літератор Юрій Борисович Борєв виокремлює такі функції мистецтва [2, с. 218-238]:

- **суспільно-перетворююча** (мистецтво як діяльність);
- **компенсаторна** (мистецтво як психотерапія);
- **пізнавально-евристична** (мистецтво як знання та просвіта);
- **художньо-концептуальна функція** (мистецтво як аналіз стану світу);
- **прогностична** («кассандровий початок» або мистецтво як передбачення);
- **комунікативна** (мистецтво як спілкування);
- **інформаційна** (мистецтво як повідомлення);
- **сугестивна** (мистецтво як навіювання);
- **гедоністична** (мистецтво як насолода);
- **естетична** (мистецтво як формування творчого духу та ціннісних орієнтацій);
- **виховна** (мистецтво як катарсис).

Мистецтво – це зона взаємодії та взаємовпливу індивідуального та суспільного, процес соціалізації особистості. Мистецтво не тільки збагачує повсякденне існування людини, але підносить його над побутом, сприяючи створенню вищого шару духовного життя людини та суспільства. При цьому мистецтво вільне і самостійне, але не від соціального життя, а у його межах.

Отже, мистецтво – це відображення дійсності та внутрішнього стану людини у художніх образах. Ці образи можуть бути динамічними або статичними, звуковими, візуальними або аудіовізуальними. Така багатогранність мистецтва і зумовлює різноманітні можливості його впливу на людську особистість. Цей вплив може бути як прямим, так і опосередкованим. Залежно від способу буде відрізнятися і результат цього впливу. Так, хлопці-підлітки можуть копіювати звички улюблених супергероїв з відомих кіновсесвітів, чуттєві натури не зможуть стримати сліз під час перегляду чергової мелодрами, а слухаючи запальну музику, ми

відчуваємо як починаємо неумисно підтанцювувати – це приклади прямого впливу мистецтва.

Утім, більш витончені і складні мистецькі твори такі як, наприклад, опера Чайковського «Євгеній Онегін» по однойменному твору Пушкіна, зазвичай викликають досить суперечливі емоції, оскільки не мають чіткої межі між «білим» і «чорним», між «правий» і «не правий». Саме такі приклади неоднозначних та суперечливих творів є прикладом опосередкованого впливу; це скоріше матеріал для роздумів і кожна людини візьме з нього щось своє.

Вплив мистецтва на особистість не можна виміряти категоріями «сильний» або «слабкий», «поганий» або «хороший». Якщо у когось у душі не знаходить відгук кіно «про кохання», це не завжди означає, що кіно погане та слабе. Можливо людині більше подобаються детективи. І тим більше помилкове віднесення мистецтва до «поганого» чи «хорошого» виключно за датою створення твору. Історії відомо безліч випадків, коли геніальні витвори мистецтва здобули визнання лише після смерті автора.

Можливо, для сучасників Ван Гога «Цибулеві поля» та «Башмаки» здавались чимось надто простим, буденним і не змушували замислюватися. А ось нащадкам таке послання з минулого відгукнулося безліччю емоцій та роздумів про життя минулих поколінь. Почасти це логічно: сучасники Ван Гога бачили такі поля на власні очі та особисто носили такі ж черевики, як на його картині. А ось для мешканців мегаполісів XXI ст. такого роду взуття видається справжньою екзотикою, та й не багато городян сьогодні мають уявлення, як росте цибуля.

Як бачимо, людина часто буває суперечлива у своїх оцінках. Утім, мистецтво має вплив на людину, хоче вона того чи ні. Ми легко можемо сказати, подобається чи не подобається нам пісня, не вникаючи у наявність чи відсутність рими чи правильність підбору акордів для даної тональності. Ми майже відразу визначаємо для себе, подобається чи не подобається нам картина, навіть не знаючи назви, автора, і не розбираючись у нюансах

підбору кольору та техніки нанесення зображення. І нам практично байдуже, наскільки достовірним є сюжет фільму чи спектаклю, якщо він нас чіпляє.

Читаючи книгу, ми буквально проникаємо у свідомість героїв і іноді таким чином можемо зрозуміти, чому так чи інакше роблять люди, які здавались настільки не схожими на нас. Дивлячись фільм, ми бачимо все очима режисера, можемо помітити, що знаходиться за рамками нашої уваги в повсякденному житті. Споглядаючи картину, ми замислюємося над тим, як і чому вона була створена. Ми намагаємося зрозуміти її сенс, що робили чи думали люди, зображені на полотні. Все це змушує нас дивитися на світ з іншої точки зору, приймати інших людей та їхні позиції. І якщо емпатія – один із основних ресурсів людського щастя, то саме мистецтво – її дуже важливе джерело.

До того ж, мистецтво стимулює мозкову діяльність. У 1993 році дослідники Френсіс Роше, Гордон Шоу та Кетрі Кі провели експеримент, у ході якого виявили так званий «ефект Моцарта» – добровольцям видали один і той самий тест на абстрактне просторове мислення, різниця полягала у музиці, що супроводжувала проходження завдання. З'ясувалося, що краще із завданнями учасники експерименту справлялися під час прослуховування класичної музики, а саме Сонати для двох фортепіано ре мажор, К. 448 Моцарта, такого ефекту не спостерігалось при тиші чи усних розслаблюючих інструкціях [36].

Як ми бачимо, беззаперечним є той факт, що мистецтво впливає на наше життя з усіх сторін: мистецтво звертається до свідомості людини, впливає на почуття, переживання, розвиває емоційну сферу людини, формує моральні уявлення та естетичний смак, стимулює творчі здібності, сприяє соціалізації і взагалі робить наше життя більш різноманітним, яскравим, цікавим і насиченим.

2.2. Вплив художньо-мистецьких творів на становлення особистості

Мистецтво пробуджує емоції, що можуть бути помітно сильнішими, ніж ті, що ми здатні відчувати у звичайному, особливо вже налагодженому у плані сім'ї, побуту та роботи житті. Це не завжди позитивні емоції. Ми часто можемо плакати над книгою, нас може засмутити сумна мелодія або ми можемо відчувати страх і тривогу, дивлячись на картину із зображенням воєнних дій.

Вплив великої сили мистецтва на людину навіть має свій термін у психології – «синдромом Стендаля» – сильне переживання або навіть короточасне порушення психіки, що відчуває людина при знайомстві з якимось твором мистецтва, найчастіше з культурною спадщиною епохи Відродження. Вперше цей синдром описала італійська психіатр, лікарка Грацієлла Магеріні у 1979 році [28].

Мистецтво змушує нас думати. У чому секрет посмішки Джоконди? Чому Раскольніков вчинив свій жахливий злочин? Як Бетховен міг створювати таку приголомшливу музику, будучи глухим? Ми годинами розглядаємо картини, читаємо критику, щоб зрозуміти, що саме хотів сказати письменник тим чи іншим описом. Ми дивимося документальні фільми, які пояснюють, як саме були побудовані вражаючі пам'ятки архітектури. Ми читаємо біографії письменників, художників та композиторів, щоб зрозуміти, які життєві події підштовхнули їх до створення різних творів мистецтва. Мистецтво розширює кордони, вчить нас думати та розуміти «глибше і ширше».

Характеристика дослідження. У якості методу дослідження було обрано фокус-групове опитування, що було проведене 17 березня 2022 року за допомогою платформи Zoom. Участь у фокус-групі взяли 12 запрошених учасників (6 чоловіків та 6 жінок), обрані за 6 віковими групами: молодші 20 років, від 21 до 30 років, від 31 до 40 років, від 41 до 50 років, від 51 до 60 років, старші за 60 років.

Основними завданнями дослідження було дослідити наявність/відсутність та якісний показник впливу художньо-мистецьких творів на становлення сучасної особистості різного віку та статі.

Участь у фокус-групі взяли 12 запрошених осіб (по 2 представника кожної вікової групи), вік яких відображено на рис. 2.1.

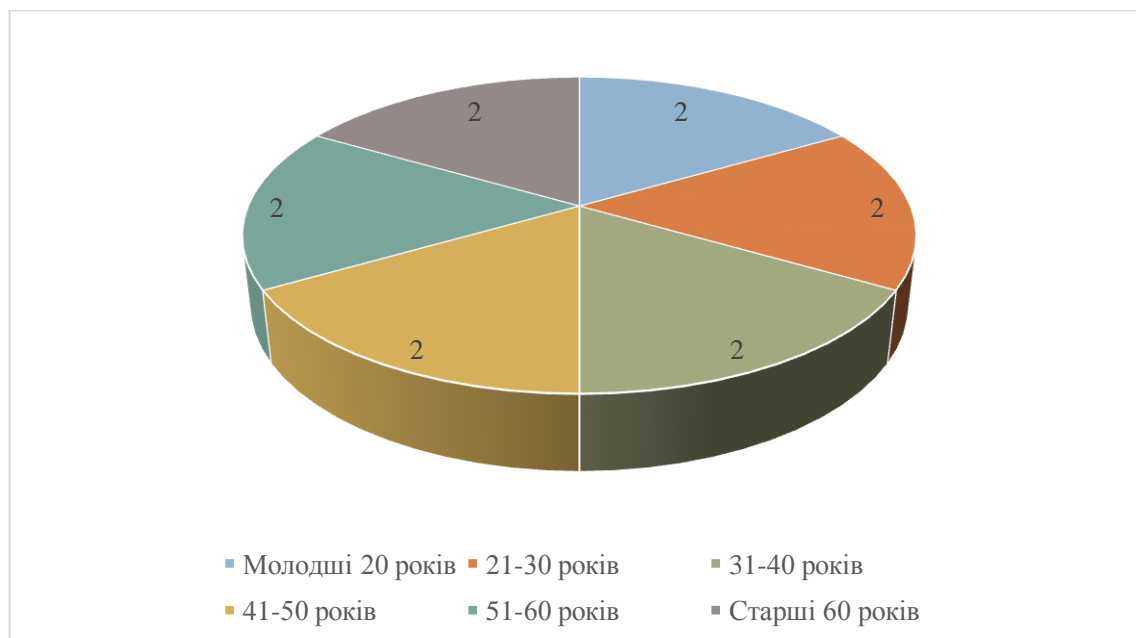

Рис.2.1. Вік респондентів

За статтю респонденти розподілились наступним чином: 6 жінок і 6 чоловіків (див.рис.2.2)

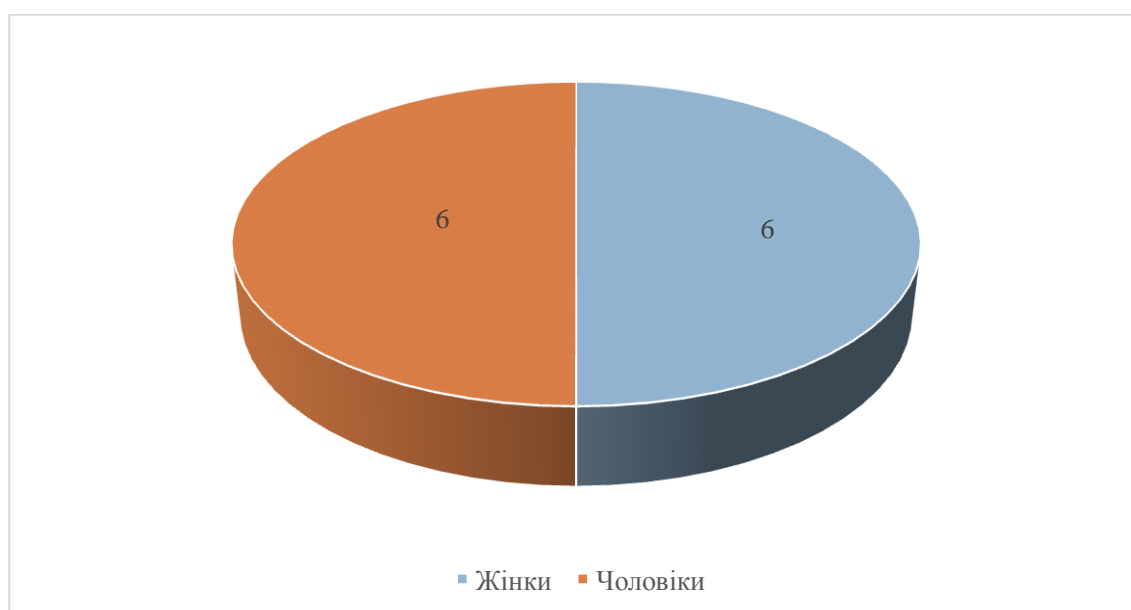

Рис.2.2. Стать учасників опитування

За наявною освітою учасники дуже різні: 6 осіб мають вищу освіту, 1 – незакінчену вищу, 2 – середню спеціальну, 1 – середню освіту, 2 людини мають науковий ступінь (див.рис.2.3).

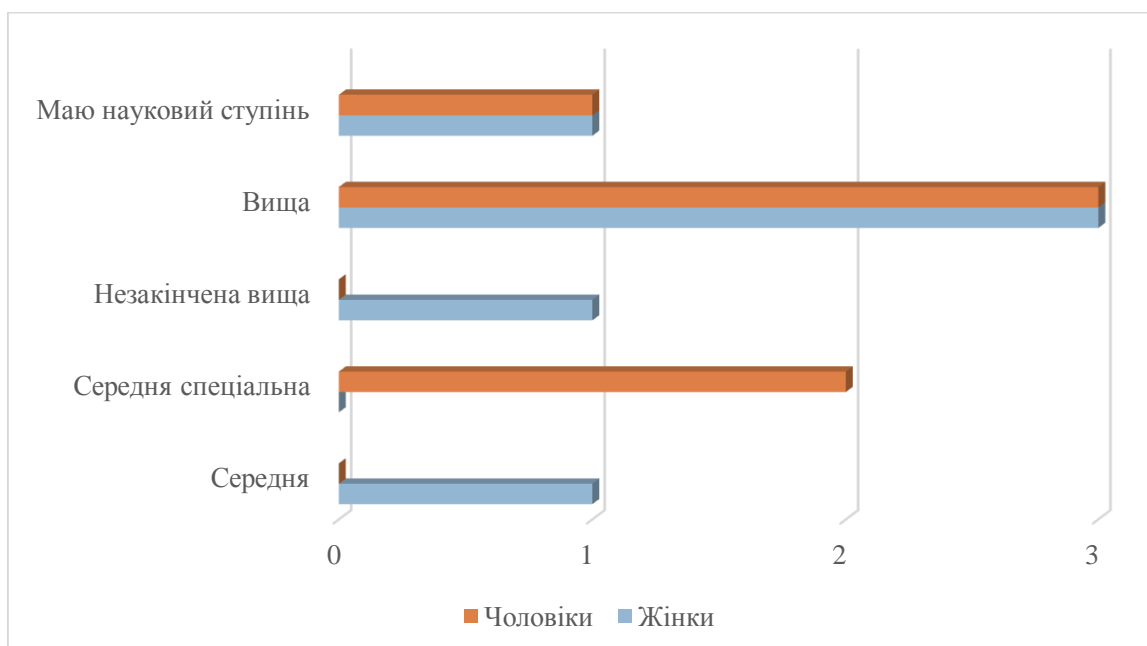

Рис. 2.3. Освіта учасників

Різноманітною є і сфера діяльності учасників дослідження, що відображено на рис.2.4.

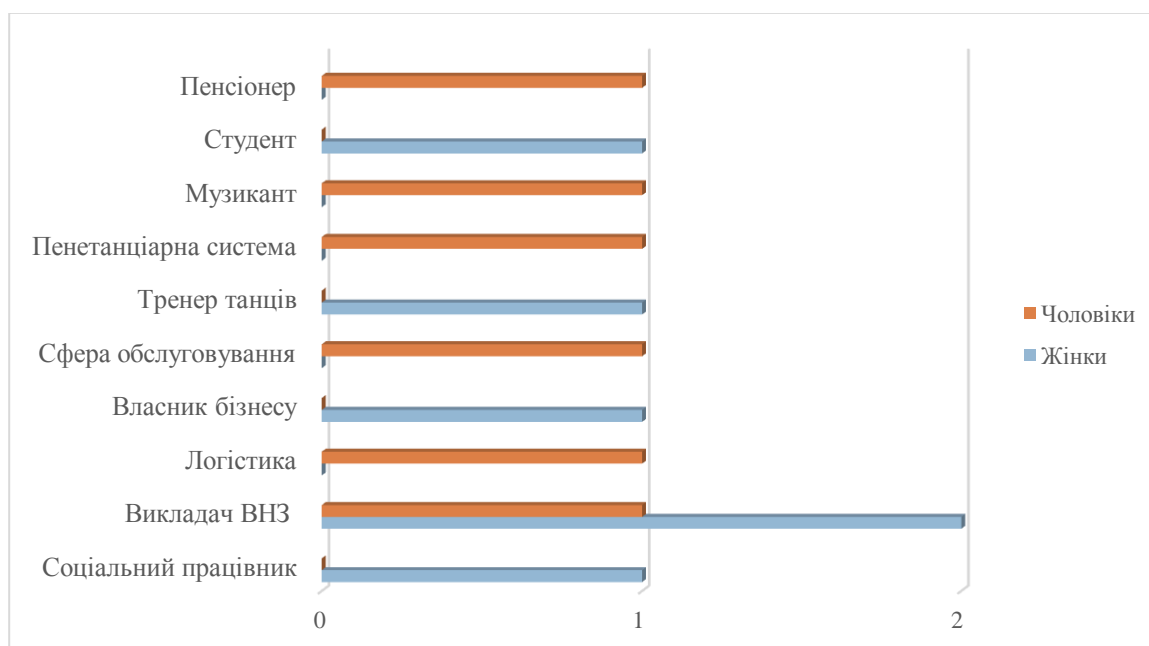

Рис.2.4. Сфера діяльності учасників фокус-групи

На питання «Чи цікавитеся Ви мистецтвом?» респонденти відповіли наступним чином: 10 осіб надали стверджувальну відповідь, жінка (41-50 років) та чоловік (старший 60 років) зазначили, що їм важко однозначно відповісти на це питання (див. рис. 2.5.):

Рис.2.5. Рівень зацікавленості мистецтвом

Найбільш популярні, за відповідями респондентів, види мистецтва відображено на рис. 2.6. та рис. 2.7.

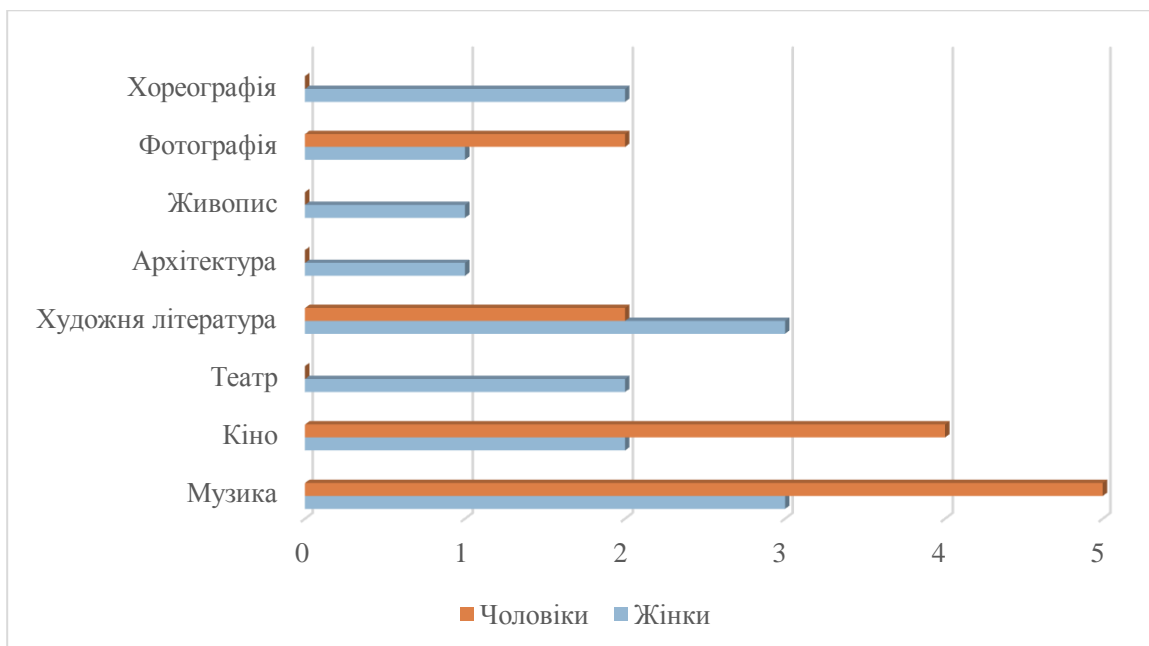

Рис.2.6. Види мистецтва залежно від статі респондентів

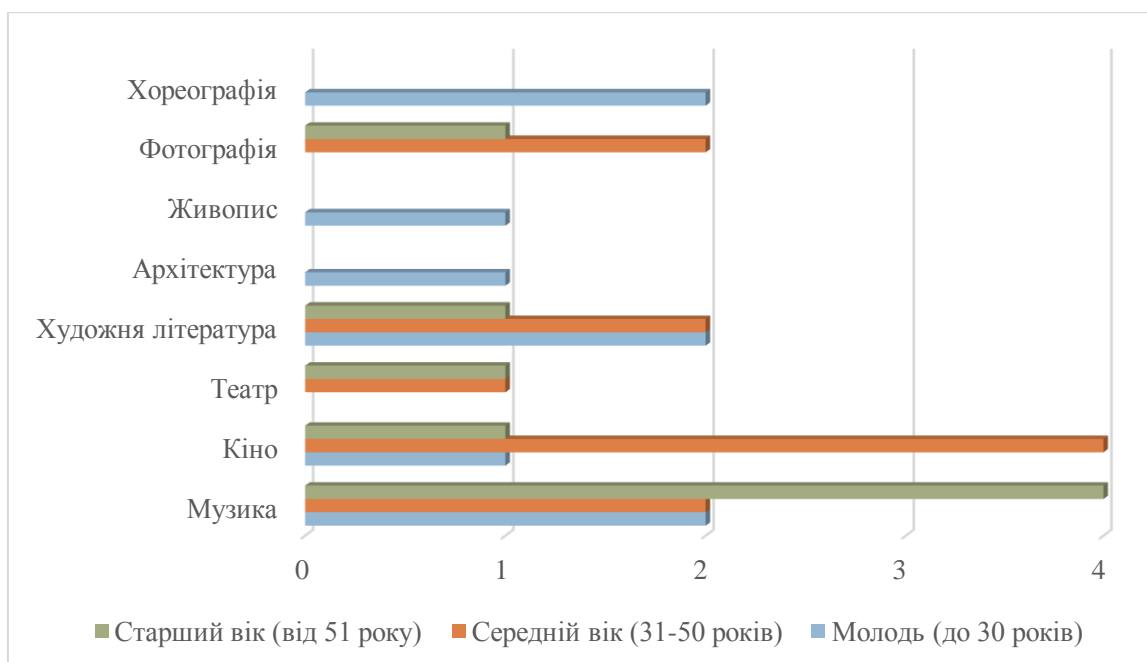

Рис.2.7. Види мистецтва залежно від віку респондентів

Дуже різноманітними та цікавими були пояснення учасників щодо того, чому саме зазначені ними види мистецтва, цікаві для них особисто, є привабливими для них, чим саме приваблюють (див.табл.2.1.)

Таблиця 2.1.

Привабливість різних видів мистецтв для учасників фокус-групи

	Жінки	Чоловіки
Хореографія	<ul style="list-style-type: none"> • Вираження почуттів; • звільнення від нав'язливих думок. 	
Фотографія		<ul style="list-style-type: none"> • Естетична насолода; • можливість зафіксувати певну мить життя.
Живопис	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток уяви. 	
Архітектура	<ul style="list-style-type: none"> • Цікавить фізичні та математичні аспекти проектів. 	
Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість висловити власні думки; • розкриває внутрішній світ 	

	людини; <ul style="list-style-type: none"> • допомагає краще розуміти інших людей, їх вчинки; • вчить мріяти та дозволяє фантазувати. 	
Кіно	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість прожити історичні події та життєвий шлях інших; • формування особистісних цінностей; • мотивація, натхнення; • переосмислення власних вчинків та вчинків інших людей. 	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість прожити альтернативний емоційний досвід; • можливість побачити історії життя та небачені світи; • можливість потрапити у світ мрій.
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Збагачує духовний світ, заспокоює. 	<ul style="list-style-type: none"> • Надихає, заспокоює; • унікальна мова комунікації; • створення особливої атмосфери, відповідного настрою.

Також учасниками фокус-групи зазначалося, що мистецтво дає певне відчуття свободи та дозволяє повернутися у дитинство.

Філософське питання «У чому, на Вашу думку, полягає найвища цінність мистецтва?» викликало в учасників живу дискусію, обговорення та, навіть, невеликі суперечки.

Чоловіки, відповідаючи на це питання, відзначили, що цінність мистецтва полягає у його оригінальності, унікальності та багатогранності. На їхню думку, мистецтво надихає та урівноважує, розслаблює та надає естетичну насолоду.

Один із респондентів зазначив, що «... цінність мистецтва у тому, що його цінність визначити неможливо».

Жінки ж вбачали цінність мистецтва у тому, що воно дає змогу транслювати власні почуття, відволікатися від буденності; формує

особистість, розвиває як позитивні якості (людяність, емпатія, співпереживання), так і негативні якості (агресію, злість, екстремістські схильності тощо); надихає вірити у краще; є стимулом для відкриттів.

Особливої прихильності під час обговорення знайшла відповідь, що «... мистецтво – це окрема мова спілкування, що об'єднує людей на рівні емоцій і душі, а отже, продовжує життя людей крізь століття».

Усі респонденти зазначили, що мистецтво впливає на сучасну особистість. Зокрема, спільною для обох статей є теза, що мистецтво дає змогу зануритися у себе, пізнати себе, аналізувати, переглядати звичні речі і думки. Також популярною є думка, що мистецтво здатне формувати певні моделі поведінки, не завжди позитивні. Зокрема, представники «старшого покоління» відзначили, що сучасна музика та кінематограф робить молоде покоління занадто нахабними та розкутими.

Театр, картинні галереї, музеї на думку респондентів більш витончені та естетичні види мистецтва і далеко не усі мають змогу осягнути глибину зображуваного.

Чоловіки і жінки також дійшли згоди у тому, що мистецтво висвітлює ідеї, моду, стиль, звичаї суспільства у певні історичні епохи.

Загалом, мистецтво не дає людині забути, що вона – людина, наповнюючи її з середини, даючи сили для життя.

Жваве обговорення та захват у учасників викликало питання щодо розвитку власних особистісних якостей засобами певних видів мистецтва (див.табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

Здібності, які розвинули в учасників фокус-групи певні види мистецтва

	Жінки	Чоловіки
Молодші 20 років	Творчі якості	Власне бачення навколишнього світу.
21-30 років	Можливість виразити почуття без слів	Артистизм, бажання створювати власні мистецькі твори, що

		зможуть викликати у людей емоції.
31-40 років	Неординарність	Патріотизм
41-50 років	Вихованість, стриманість, емпатія, саморозвиток	Відчуття прекрасного, гармонійність, сміливість у вираженні почуттів
51-60 років	Любов, креатив, бажання творити	Неординарність, сміливість
Старші 60 років	Естетичний смак, емпатію	Естетичний смак, почуття єднання з оточуючим світом, комунікабельність, фантазія

Цікавою також є думка респондентів про те, що мистецтво лише посилює певні якості людини – «... але все залежить ще й від людини, від її задатків, які можуть розвинути в якісь якості та характеристики. Якщо задатків і початкового виховання немає, то швидше за все ніякий вид мистецтва не вплине на людину».

На запитання «Що особисто вам дало «занурення» у мистецтво?» відповіді учасників фокус групового опитування були чіткі та локальні; зазначались, в основному, позитивні характеристики (див.табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати «занурення у мистецтво» учасників фокус-групи

	Жінки	Чоловіки
Молодші 20 років	Любов до себе	Можливість бачити світ очима інших людей
21-30 років	Спокій, можливість відпочити, зануритися у себе, сховатися від зовнішнього світу	Розширити горизонт свідомості, можливість різних модулів сприйняття і аналізу життєвих ситуацій

31-40 років	Рівновагу	Можливість вийти за рамки свідомості
41-50 років	Можливість переглянути деякі життєві ситуації та змінити щось на краще	Спокій, відчуття позачасовості та зв'язку поколінь людства
51-60 років	Розширення кругозору, нові знайомства та емоції	Рівновагу
Старші 60 років	Спокій	Виховати чоловічі риси характеру, працьовитість

Також учасникам було запропоновано надати однозначну відповідь, обравши варіант «так» або «ні» на ряд питань, результати яких можна побачити на рис.2.8.

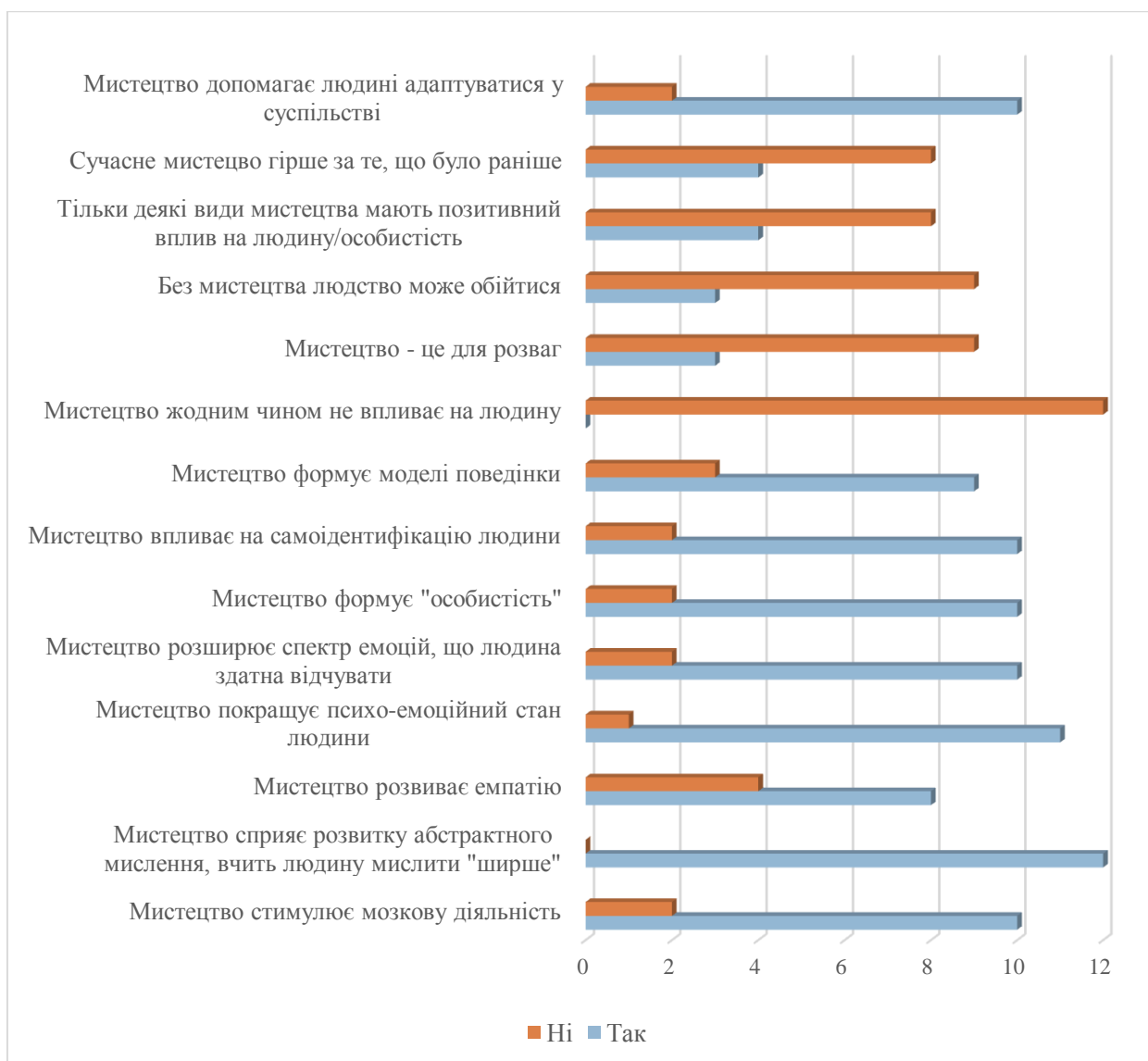

Рис.2.8. Вплив мистецтва на особистість

ВИСНОВКИ

Становлення особистості – це складний феномен життя людини. Особистість – це комплекс соціально значущих якостей і навичок, що дозволяють людині ефективно взаємодіяти з іншими, займатися творчістю, створювати матеріальні та духовні цінності.

Особистістю не можна стати від народження. Вона має відношення до соціальної сутності людини, до освоєння нею соціальних ролей, суспільних норм, правил поведінки тощо.

Процес становлення й розвитку особистості (соціалізація) триває протягом усього життя людини, адже окрім внутрішніх чинників, включає у себе низку зовнішніх факторів, що є досить мінливими у часі та просторі.

Велику роль у цьому процесі відіграють конкретні історичні обставини життя, соціальні норми, культурне середовище з усіма його національними, релігійними та іншими особливостями. Всі ці фактори в результаті й перетворюють індивіда на особистість.

Беззаперечним є той факт, що одним із таких зовнішніх факторів є мистецтво. Воно присутнє у житті людини, не залежно від її статі, віку і роду занять.

Проведене нами фокус-групове дослідження надало такі основні результати щодо впливу художньо-мистецьких творів на особистість:

- більшість респондентів (10 із 12) не залежно від статі, віку, рівня освіти та сфери діяльності зазначили, що цікавляться мистецтвом;
- серед чоловіків більш популярні такі види мистецтва як фотографія, кіно, музика, художня література;
- жінки надають перевагу хореографії, перегляду театральних вистав та кінофільмів, художній літературі, музиці, живопису;
- молодь обирає музику, кіно, художню літературу та хореографію;
- люди старшого та більш зрілого віку – музику, кіно, художню літературу, фотографію та театр.

Наприклад, кіно жінкам, на їх думку, надає можливість прожити історичні події та життєвий шлях інших; сформувати особистісні цінності; мотивує, дарує натхнення та переосмислення власних вчинків та вчинків інших людей. Чоловіки обирають кіно через можливість прожити альтернативний емоційний досвід; побачити історії життя та небачені світи; потрапити у світ мрій.

Схожі емоції відчують жінки й чоловіки, прослуховуючи музику, приділяючи їй час. Обидві статі, незалежно, навіть, від віку, вказують, що музика заспокоює, створює особливу атмосферу.

Усі респонденти зазначили, що мистецтво впливає на сучасну особистість. Зокрема, спільною для обох статей є думка, що мистецтво дає змогу зануритися у себе, пізнати себе, аналізувати, переглядати звичні речі і думки.

Чоловіки і жінки також дійшли згоди у тому, що мистецтво висвітлює ідеї, моду, стиль, звичаї суспільства у певні історичні епохи.

Різними є результати та наслідки «занурення у мистецтво» серед учасників фокус-групи, відповідно до статі та віку учасників, що можна пояснити народженням респондентів та їх життям у різних суспільствах, різною модою на види мистецтва у різні часи, традиціями сімейного та соціального виховання, наявністю та розвитком технічних засобів, що передають або транслюють художньо-мистецькі твори у суспільстві тощо.

Серед учасників фокус-групи найпоширенішими тезами на користь мистецьких творів є їх впевненість у тому, що мистецтво:

- сприяє розвитку абстрактного мислення, вчить людину мислити «ширше»;
- мистецтво стимулює мозкову діяльність;
- покращує психо-емоційний стан людини;
- допомагає людині адаптуватися у суспільстві;
- впливає на самоідентифікацію особистості;
- розширює спектр емоцій, що людина здатна відчувати;

- мистецтво допомагає людині адаптуватися у суспільстві;

У той же час респонденти не погодилися із запропонованими їм твердженнями, що мистецтво:

- жодним чином не впливає на людину;
- тільки для розваг;
- без нього можна обійтися;
- сучасне мистецтво гірше за те, що було раніше.

Отже, можна зробити висновки, що художньо-мистецькі твори безпосередньо впливають на формування особистості, регулюють бажання і прагнення людини, її вчинки та дії, визначають принципи її соціального вибору. Таким чином, особистість перебуває у центрі культури, на перетині механізмів відтворення, зберігання та оновлення культурного світу.

Культура формує внутрішній світ людини, розкриває зміст її особистості через призму інтелектуально-духовної, моральної та творчої сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Понять природу человека. – СПб.: Академический проект, 1997.
2. Борев Ю. Б. Эстетика. М.: Высш. шк., 2002. 511 с.
3. Бундюченко Т. В. Історія культури зарубіжних країн. – Миколаїв: Гельветика, 2015. – 311 с.
4. Віговська О. Особистісна зрілість у суб'єктивному вимірі соціалізації / О. Віговська // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. – 2015. – Вип. 35. – С. 130–141.
5. Келли Дж. Психология личности: Теория личных конструкторов. — СПб.: Речь, 2000.
6. Комар Т. В. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості як суттєва передумова її професійної зрілості / Т. В. Комар // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2015. – Вип. 4. – С. 21-25.
7. Кочарян О. С. Емоційна зрілість особистості: дослідження феномену / О. С. Кочарян, М. А. Півень // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки. – 2012. – Т. 2, Вип. 9. – С. 140-144.
8. Лазорко О. В. Професійно-екологічний простір: ознаки особистісної безпеки та соціальної зрілості / О. В. Лазорко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 121. – С. 198-202.
9. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. М.: Изд-во Моск.ун-та, 1981.
10. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики. – СПб.: Евразия, 1997.
11. Півень М. А. Формування структурних компонентів емоційної зрілості особистості / М. А. Півень // Науковий вісник Херсонського

- державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2018. – Вип. 1(1). – С. 148-153.
12. Пустовойт М. В. Особистісна безпека як складова соціальної зрілості / М. В. Пустовойт // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. – 2016. – Вип. 2. – С. 246-248.
 13. Ревенко С. П. Особливості набуття зрілої ідентичності особистості як необхідної умови психологічного здоров'я / С. П. Ревенко // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2012. – Т. 17, Вип. 8. – С. 160-167.
 14. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.:Прогресс, 1994.
 15. Соціологія: словник термінів і понять. – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
 16. Уотсон Дж. Поведение как предмет психологии (бихевиоризм и необихевиоризм) // Хрестоматия по истории психологии / под. ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. М.: Изд-во МГУ, 1980. С. 34-44.
 17. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. – М.: Наука, 1991 – 455 с.
 18. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений. М.:Просвещение, 1989.
 19. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. – М., 1993.
 20. Черкашин А. І. Дефініція "особистісно-професійна зрілість" у психологічних дослідженнях / А. І. Черкашин // Право і Безпека. – 2017. – № 3. – С. 159-164.
 21. Шибутани Т. Социальная психология. М.: Прогресс, 1969.
 22. Эриксон Э. Детство и общество. СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.
 23. Юнг К.Г. Аналитическая психология: прошлое и настоящее. М.: Мартис, 1995. 320 с.

24. Bandura A. Self-efficacy theory: Toward a unifying theory of behavioral change // Psychological review, 1977. Vol. 84.P. 191–215.
25. Cattell R. B. Personality: A systematic, theoretical, and factual study. New York: McGraw-Hill, 1950.
26. Cooley C.H. Human nature and the social order. New York: Schocken, 1964.
27. Eysenck H. J. Dimensions of Personality. — London, 1947.
28. Graziella Magherini. La sindrome di Stendhal. — Ponte alle Grazie, 2003.
29. Homans G. C. Social Behavior: In Elementary Forms. – NY, 1974.
30. Kohlberg L. Moral and religious education and the public schools: a developmental view // T. Sizer (ed.). Religion and public education. Boston: Houghton Mifflin, 1967.
31. Linton R. The Cultural Background of Personality. N.Y.-L., 1945. P. 1–26.
32. Mead G.H. Mind, self and society. Chicago: University of Chicago Press, 1934.
33. Parsons T. The social system. N. Y., 1964.
34. Piaget J. and Inhelder B. The psychology of the child. New York: Basic Books, 1969.
35. Skinner B. F. Beyond freedom and dignity. New York: Knopf, 1971.
36. Rauscher F., Shaw G., Ky C. Music and spatial task performance. Nature, 1993.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти

Херсонського державного університету

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Негостун Валерія Валеріївна,
учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагиату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагиату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагиату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагиату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використовуючи методи досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статеву чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залюбувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати школи матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
 - не завдавати загроз власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.03.2020
(дата)

(підпис)

Негостун Валерія
(ім'я, по батькові)